

Országné Faragó Éva[✦]

Sport és haderő kapcsolata. Katonasportolók, sportoló katonák

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.3.104

A sport és haderő kifejezések egymástól első látásra nagyon eltérő tartalmat takarnak. Azonban alaposabb vizsgálat esetén láthatóvá válik, hogy sport és a haderő kapcsolata, mint emberi tevékenység a prehisztórikus múlt homályában rejtőző közös tőre vezethető vissza.

Ebben a tanulmányban szeretnék rávilágítani, hogy nem csak évezredes kapcsolat van a sport és haderő között, de szoros összefüggés is felfedezhető folytonos egymásra hatásukban. A harc és a sport egyaránt küzdelem, sok esetben maga a sporttevékenység megőrzi az eredeti fegyvert, például vívás és lövészet, más esetekben elvont módon modellezi a küzdelmet. Azonban mindkét tevékenység versengés, különböző tétek érdekében. A haderők összecsapásában a tét rendszerint a birtoklás és hatalom, sok esetben a pusztá lét. A sport küzdelmében mindez szelídített formában, de jelentkezik. Megállapítható, hogy a fő különbség az élet és a teljesítmény mindenek feletti tisztelete a sport esetén.

A katonai szolgálatot teljesítők között vannak nemzetközi szinten is kiváló eredményeket elérő sportolók, akik hazájuk hírnevét öregbítik világversenyeken. Ők teljesítményükkel példát mutatnak és motiválják bajtársaikat és a civil embereket is. Ugyanakkor a katonai szolgálatot teljesítők számára létszükséglet a jó fizikai állapot, melynek elérésének és fenntartásának egyik legfőbb eszköze a testnevelés és sport.

KULCSSZAVAK: sport, haderő, kiképzés

Relations between Sport and Armed Forces. Military Athletes, Athlete Soldiers

At first glance, the terms sport and force cover very different content. However, upon closer At first glance, the terms sport and military force cover very different contents. However, upon closer examination, it becomes apparent that the relationship between sport and the military as a human activity can be traced back to a common root in the shadow of the prehistoric past.

✦ Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság, Repülőorvosi-, Alkalmasságvizsgáló és Gyógyító Intézet – Hungarian Defence Forces Medical Centre, Hungarian Armed Forces Aeromedical, Military Screening and Healthcare Institute;
e-mail: farago.eva@hm.gov.hu; ORCID: 0000-0002-6301-5598

In this paper, I would like to point out that not only are there links between them, but also close relationships can be discovered in their continuous interaction. Force, combat, and sport are about struggle, and in many cases, sport preserves its original weaponry, such as fencing and shooting, and in other cases abstractly model combat. However, the two activities are competing for different stakes. In a clash of military forces, the stake is usually possession and power, or in many cases mere existence. In the sport, struggle comes in a tame form, yet it manifests itself. It can be stated that the main difference is respect for life and performance above all in sport.

Among those who do military service are athletes who have achieved excellent results at international level, raising their country's reputation at world competitions. They exemplify their performance and motivate their comrades and civilians. At the same time, physical fitness is paramount and physical training and sport are one of the most important means to achieve and maintain it for those in the forces.

KEYWORDS: sports, armed forces, training

A sport és haderő fogalma

A sport és haderő kapcsolatának elemzését célszerű ezeknek a fogalmaknak a definiálásával kezdeni.

A haderő, bár megfogalmazásában sok változáson ment át, tartalmilag „valamely állam katonai védelmére létrehozott fegyveres erők összességét jelenti”.¹ Már az államokká szerveződés előtti időkben is voltak a népcsoportoknak olyan fegyveres részei, amik a külső támadások elleni védelmet szolgálták. A haderők története tehát évezredekre visszanyúlik tükrözve az aktuális társadalmi, politikai, gazdasági helyzetet, a tudomány és haditechnika fejlettségét.

A sport a *Magyar Értelmező Szótár* szerint (főnév): versenyszerű testmozgás. Testgyakorlásként vagy szórakozásként, egyénileg vagy csoportosan, kötött szabályok szerint végzett rendszeres versenyzés vagy aktív tevékenység, amelyhez testi mozgás és ügyesség szükséges. Az Európai Sport Charta szerint a „Sport: a fizikai tevékenység minden formája, amelynek alkalmi vagy szervezett részvétele révén a fizikai erőnlét és a mentális jólét kifejezésére vagy javítására, a társadalmi kapcsolatok kialakítására vagy az eredmények elérésére van szükség minden szinten.”²

Hazánk sporttörvénye így fogalmaz: „Sporttevékenységnek minősül a meghatározott szabályok szerint, a szabadidő eltöltéseként kötetlenül vagy szervezett formában, illetve versenyszerűen végzett testedzés vagy szellemi sportágban kifejtett tevékenység, amely a fizikai erőnlét és a szellemi teljesítőképesség megtartását, fejlesztését szolgálja.”³

1 Hadtudományi lexikon A–L. Főszerkesztő Szabó József. Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, 1995. 444. o.

2 RECOMMENDATION No. R (92) 13 REV OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES ON THE REVISED EUROPEAN SPORTS CHARTER Article 2 Definition and Scope of the Charter
Az eredeti szöveg: „Sport means all forms of physical activity which, through casual or organised participation, aim at expressing or improving physical fitness and mental well-being, forming social relationships or obtaining results in competition at all levels.”
<https://rm.coe.int/16804c9dbb> (Letöltés ideje: 2018. 10. 04.)

3 2004. évi I. törvény a sportról. I. Fejezet 1§ (2).

A sport szó a 19. század első harmadában jelent meg, amikor az ipari forradalom hatására egyre több szabadidővel rendelkeztek az emberek, így eredete nem nyúlik vissza messzi időkre, de tartalma, maga a tevékenység ősidők óta létezik, szinte az emberiséggel egyidős, akárcsak a harc.

A sport és testkultúra története a harctevékenységekkel összefüggésben

Az alábbiakban a testkultúra és sport történetének azon mozzanatait, fejlődésének állomásait foglalom össze kronológiai sorrendben, röviden, melyek összefüggésbe hozhatók a sport és haderő kapcsolatának elemzésében.

A testmozgás és annak tudatos művelése mindig is jelen volt az emberiség történetében. Ennek bizonyítékai fedezhetők fel az őskori afrikai sziklafestményeken,⁴ melyek ijázó, futó, evező emberalakokat ábrázolnak. Ezek a mozgásformák, ebben az időben elsősorban az életben maradás, a létfenntartás, a vadászó-halászó életmódhoz kapcsolódtak. Minden bizonnyal gyakorolták is ezeket a mozgásokat, hogy hatékonyabban tudják használni azokat élelemszerzés és harc közben. Az emberi virtust ismerve elképzelhető, hogy versengések is kialakultak gyakorlás közben.

Ahhoz, hogy a haderő és a sport szerves kapcsolatát megértsük, a vizsgálatainkhoz vissza kell mennünk a történelem előtti ember világába, abba a korba, amikor az emberi közösség éppen kiemelkedik az állatvilágból. A természeti lét egyik alapelve a küzdelem. Küzdelmet folytat a ragadozó a zsákmány elejtéséért. A préda menekül a ragadozója elől, de még a legbékésebb növényevő állat is küzd akár a fajtársai ellen is a szűkös erőforrásokért, vagy a szaporodás jogáért. Ezeket a küzdelmet lehet egyénenként vagy csoportban vívni, az eredmény pedig az, hogy mindig az a próbálkozás lesz eredményes, ami bármi okból, de hatékonyan le tudja küzdeni a környezeti kihívásokat. Ehhez a küzdelemhez, akár genetikailag kódolt magatartásformákról is van szó, az egyednek fel kell készülnie, a genetikai tudást adaptálnia kell. Erre szolgál az állati egyedek tanulási folyamata. Sokszor megfigyelték már, s akinek van házimacska, maga is láthatja, hogy a ragadozó több esetben nem pusztítja el azonnal az áldozatát, hanem például a cica terelgeti, ijesztgeti, pofogtatja az egeret, „játszik” vele. Ez a magatartás nem feltétlenül célszerű, hiszen ez lehetőséget ad a nagy nehézségek által megszerzett préda menekülésére is. Azonban a ragadozó esetén ez láthatóan élvezetet okoz, amit az emberi gondolkodás és morál kivetítésével akár „kegyetlenségnek” is nevezhetünk, amikor a macska „kínozza” az egeret. Valójában a macska játszik, és ebben élvezetet talál. Ez a fajta játék „élvezet”, örömhormonok megjelenése a testben valójában evolúciós előny, és arra „szolgál”, hogy az egyedet a prédaszerzés mozgásformáinak gyakorlására sarkallja, ezáltal potenciálisan sikeressé formálja a jövőbeli vadászatok során. Az evolúció a hormonoknak ilyen szerepben tartására több más példát is szolgáltat, ilyen a szexualitás, mint örömforrás⁵ szerepe a fajfenntartásban. Az egyéni és csoportos játékoság tehát már része az állati viselkedésnek is, szerepét tekintve az egyed és a csoport számára

4 Walter Umminger: A sport krónikája. Budapest, Officina Nova, 1992. 13. o.

5 Jared Diamond: Miért élvezet a szex? Az emberi szexualitás evolúciója. Budapest, Kulturtrade, 1997.

fontos magatartásformák, kockázat nélküli vagy alacsony kockázatú begyakorlására, próbájára és a helyes minták megerősítésére szolgál, fő motivációs tényezője a siker és élvezet érzetének létrehozása. A prehisztórikus ember kollektív magatartásformák felvételével, falkaviselkedési mintákat gyakorol, annak érdekében, hogy az élelemszerzés és az ellenséges viselkedési formák, konkurens emberi csoportok és ragadozók támadásainak kivédése eredményes legyen.

Az élelemszerzés egyik formája a vadászat, amihez az ember eszközöket – fegyvert használ. A hatékonyan működő vadászcsoporthoz optimális mérete 5–12 főre tehető. Ennél kisebb csoport még nem képes költséghatékony prédaszerezésre, a nagyobb csoport vezetése és tehetetlensége viszont a természetes környezetben, emberi hang segítségével már nem ideális. Ha megfigyeljük, akkor ez a korai vadászcsapat méret mai napig a hadseregben a raj méretű alegységnek, a sportban pedig a csapatok méretének felel meg. A korai emberi csoportokban a vadászó ember egyidejűleg az élelemszerző és harcos is. A vadász fegyvere egyaránt szolgál a préda elejtésére és az ellenséges ember megsemmisítésére is.

A neolitikus forradalom elhozza a mezőgazdaság és állattenyésztés kialakulását, ezzel egyidejűleg a vadászó ember és a katona is kezd különválni. A katona feladata elsősorban az ellenséges emberi csoportok elleni harc, a belső rend és hatalom fegyveres fenntartása lett.

Az ókori társadalmakban a haderő önálló renddé alakul. A haderőben megkezdődik a gépesítés, ami kiegészíti az emberi erőn alapuló fölényt, a technikai fölényel kiegészített erővel. A Kr. e. 3. évezred Mezopotámiájában megjelent a harci kocsi, de leletek bizonyítják az élet-halálra menő birkózás és ökölvívás meglétét is.⁶ A kerék és kevéssel utána a kocsi feltalálása nagy változást hozott a közlekedésben. Használata nagyobb távolságok leküzdését, nagy terhek hordását tették lehetővé. A kocsi használata a harcban is jelentős technikai újításnak számított. Ennek „védőkíséret biztosítása a menetelő hadsereg számára, illetve a csata végén a megtört és demoralizált ellenfél üldözése és felszámolása” volt a feladata.⁷

Az ókori egyiptomi piramisokban birkózókat, kecses táncosnőket, akrobatákat, labdajátékosokat és úszó alakok ábrázolást is felfedezhetünk, de feltűnnek dárdatvető, birkózó, magasugró alakok is.⁸ Az egyiptomi kultúrában a testmozgásnak is nagy szerepe volt. A birkózó alakok a test-test elleni küzdeletről, azok harci helyzetben való alkalmazásáról tanúskodnak.

Az ősi Kínából származik egy olyan labdajáték ábrázolása, ami a mai labdarúgáshoz hasonló a Kr. e. 2600 körüli időből. Az ókori keleten találunk képeket lovasjátékokról, tollaslabdáról és gyógyításra használt gimnasztikai gyakorlatokról is. A keleti kultúrában az erősítés mellett az ügyesség fejlesztése, a magas fokú mozgásművészet is nagy hangsúlyt kapott. A tollaslabdával való játék kimondottan a katonai felkészülést, a reakcióidő rövidítését szolgálta.⁹

6 Walter Umminger: A sport krónikája. i. m. 21. o.

7 Tóth Dominik: A harci kocsi szerepe az ókor csatatarein. *Hadmérnök*, XII. évf. (2017), 1. különszám, 24. o.

8 Walter Umminger: A sport krónikája. i. m. 17. o.

9 Uo. 25–27. o.

A japánok ősi nemzeti sporja, harcművészete a szumó is 3000 éves múltra tekint vissza. Ezt ma is űzik Japánban, de a világ más országaiban is akadnak az óriások versenyzőinek hódolói.¹⁰

A kultúra egyik bölcsőjében, az ókori Athénban nagy hangsúlyt fektettek a testkultúrára, a testi, szellemi egészségre, a versengésre. Az ókori olimpiai játékok megrendezése Olümpiában történelmileg Kr. e.776-tól igazolható. A versenyeken a görög városállamok képviselői vettek részt. A rendezvények ideje előtt, alatt és után teljes fegyverszünetet tartottak. Az olimpiákon való részvétel, mind versenyzőként, mind nézőként csak a férfiak számára volt megengedett. A versenyszámok között lóverseny és kocsiverseny, az ötpróba – ami diszkoszvetésből, távolugrásból, gerelyhajításból, futásból és birkózásból állt –, rövid- és hosszútávfutás, birkózás, ökölvívás, pankration és futás fegyverzetben szerepelt.¹¹ Ezek a versenyszámok egytől egyig a harc megvívása során alkalmazott mozgásformák voltak. Ezeknek a professzionális szintű végrehajtására törekedtek erejük, ügyességüket összemérésére. Az olimpiai játékok több mint ezer éves folytonossága után 393-ban, I. Theodosius császár tilalmi rendeletére értek véget.¹² A nőknek engedélyezett mozgásformák összefoglaló neve: az orchestra, ami gimnasztikai gyakorlatokból, zenére végzett táncos mozgásokból és labdajátékokból állt.

Ezzel egy időben Spártában a férfiak és nők kisgyermekkoruktól katonai kiképzést kaptak. A felkészítés célja a harchoz szükséges fizikai képességek fejlesztése szigorú, puritán módszerekkel.

A Római Birodalomban a meghódított tartományok hagyományait tisztelve engedélyezték a korábbi mozgásformák gyakorlását. A leigázott területek mozgáskultúrái keveredtek, összeolvadtak, így a birodalomra jellemző mozgásfajták alakultak ki. A római légió harci kiképzései katonai táborokban, kemény fizikai felkészítéssel történtek. Ezen belül végeztek atlétikai, úszó-, küzdőgyakorlatokat. A harc fontos eleme volt a test-test elleni küzdelem, így a kiképzés része volt a fegyveres és fegyvertelen harc is. „Róma képezte ki az antik világ legfegyvelmezettebb és leghatékonyabb hadseregét. Ez volt az első hivatásos katonákból álló regiment, és a harcosokat a kor legfejlettebb fegyverzetével látták el. A római gyalogos katona fő fegyvere a rövid (gladius) kard volt. A kétélű, hegyes végű pengét inkább közelharcban, szúrásra használták, mint vagdalkozásra. Távolból hajítódárdával (pilum) öltek, amelyet halálos biztonsággal dobtak akár 30 méteres távolságra is. A katonák védelmükre pajzsot (scutum), páncélt (lorica segmentata), korábban láncvértet (lorica hamata) viseltek.”¹³ Az egyes fegyverek sajátos és eltérő mozgásformákat hoztak létre, amik az eszközök optimális használatát szolgálták, azaz minél hatékonyabb eredményt elérni fölösleges idő és erőpazarlás nélkül. A pajzsok segítségével csoportok képesek voltak pajzsfal vagy teknősbéka (testudo) alakzat alkalmazására, ami csoportban sikeresebb túlélést tudott biztosítani, mint amire az egyes harcos ugyanazzal a pajzsral képes lett volna. A lovasság ez ellen a szilárd védelem ellen fejlesztette ki a kéthegyű

10 Uo. 31. o.

11 Uo. 37. o.

12 Walter Umminger: A sport krónikája. i. m. 57. o.

13 https://ng.hu/kultura/2009/09/22/a_romai_legiok_fegyverzete/ (Letöltés ideje: 2019. 10. 14.)

hajtódárdát (contus), amit fejek fölött nagy ívben átdobva, a szabadon pattogó dárda sérüléseket okozott. Ezeknek a fegyvereknek a használata nagy ügyességet és testi erőt, illetve egyénileg és csoportban is összehangolt mozgást igényelt.

A római testkultúra legjellemzőbb, tömegeket szórakoztató eseményei a kocsi-versenyek és a gladiátorviadalkok voltak. Ezekben a küzdelmekben zsoldosok, rab-szolgák, kivégzésre várók viaskodtak életre és halálra egymással és vadállatokkal is.

1000 körül az arabok közvetítésével eljutott a sakk Európába, ami a szórakozáson túl a stratégiai gondolkodás fejlődését is szolgálta.¹⁴

A korai középkorban, a kereszténység állami vallássá válása, a keresztény tanok elterjedése visszavette a testkultúra fejlődését Európában. Ugyanakkor nagy különbségek mutatkoztak a földrajzi elhelyezkedés, helyi hagyományok, gazdasági fejlettség, társadalmi hovatartozás szerint. Az uralkodó osztályban kialakult a lovagság, ehhez kapcsolódóan a lovagi tornák. A lovagoknak a harci kiképzés mellett a hét lovagi készséget: a lovaglást, az úszást, a vadászatot, az íjászatot, a vívást, a táblajátékokat, a labdázást és a széptevést is el kellett sajátítaniuk. A lovagoknak mentális és fizikai elemeket egyaránt tartalmazó kiképzésen kellett részt venniük. A falvakban, mezővárosokban élő szegény néprétegek népi játékokkal, küzdőviadalkokkal, labdás játékokkal, ügyességi feladatokkal, lovasversenyekkel szórakoztak. A természetes vizek partjain lakók az evezést, úszást és korcsolyázást is kedvelték és űzték.¹⁵ Mind a lovagok által használt, mind a szegények által gyakorolt mozgásformák részét képezték a kor háborúiban, a kereszties hadjáratokban alkalmazott harcnak. „Egykorú ábrázolásokról ismerjük a frank lovasok fegyverzetét: törzsüket, karjukat, combjukat vaspikkelyekkel borított bőrpáncél védte. Mellvértet és vassisakot viseltek, a közelharcban bőrpajzssal védekeztek. Hosszú, egyenes karddal és dárdával hadakoztak. A nehéz vértet viselő lovast a közelharcban két új »találmány« segítette: a magas támlájú nyereg és a kengyel. Ezek a szilárd támaszok tették lehetővé, hogy a nehéz fegyverzetű harcos biztosan üljön a lován, és kardcsapásai ne tévesszenek célt.”¹⁶ A középkori ember gondolkozását és magatartását alapvetően meghatározta a társadalmi hierarchia, és elvárás volt a saját pozícióból adódó követelmények teljesítése. A gazdasági munka és hadviselés egyaránt fizikai megterhelés volt.

A reneszánsz, a humanizmus térhódításával ismét az ember került a középpontba. Felelevenítették a hellén testkultúra szokásait, elterjedt a kalokagathia, a testi-szellemi harmónia, az esztétikum és az etikum egysége. A szabadidő eltöltésének újszerű formái alakultak ki.¹⁷ Itáliában és a Németalföldön sorra nyitották kapuikat

14 Walter Umminger: A sport krónikája. i. m. 59. o.

15 Rétsági Erzsébet, H. Ekler Judit, Nádori László, Woth Péter, Gáspár Mihály, Gáldi Gábor, Szegnerné Dancs Henriette: Sportelméleti ismeretek. 271–272. o.

https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/sportelméleti-ismeretek_5538f52cde8e6.pdf
(Letöltés ideje: 2018. 10. 04.)

16 <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/a-kozepkor-tortene-476-1492/a-lovagkor-kezdetei-huberiseg/lovagga-utes> (Letöltés ideje: 2019. 10. 14.)

17 Rétsági Erzsébet, H. Ekler Judit, Nádori László, Woth Péter, Gáspár Mihály, Gáldi Gábor, Szegnerné Dancs Henriette: Sportelméleti ismeretek. 273–274. o.

https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/sportelméleti-ismeretek_5538f52cde8e6.pdf
(Letöltés ideje: 2019. 10. 14.)

a lovasiskolák, tánciskolák, vívóakadémiák. Népszerű látványosságok voltak a lovasversenyek, calcio mérkőzések és gondolaversenyek. Tudományosan igazolták a testmozgás jótékony fiziológiai, pedagógiai, pszichológiai hatásait, melyeket az iskolai nevelésben is alkalmaztak.

Ezalatt Ázsiát továbbra is a háborúskodásra való felkészülés, önvédelmi sportok, fegyveres harci technikák kidolgozása jellemezte. A prevenciós és rehabilitációs mozgásformák közül kontinens szerte elterjedt és népszerűvé vált a joga.¹⁸

Az újkor küszöbére érve a testmozgást, sportolást az egészségmegőrzés hatékony eszközének ismerték el. Népszerűek voltak az evező, futó, atlétikai, birkózó, ökölvívó versenyek, a rugby és futballmérkőzések. A felvilágosodás hatására bekövetkezett változások következtében megszületett a mai értelemben vett sport, és vele együtt elindultak a sporthoz kapcsolódó, azt támogató fejlesztések. Ez az a történelmi pillanat, amikor azt mondhatjuk, hogy a sportnak a valós tevékenységekre nézve felkészítő jellegével szemben már elsősorban a szórakoztató jellege erősödik meg, és megkezdődik az önálló és „öncélú” sport kialakulása.

A 19. században kialakuló nemzeti tornamozgalmak célja a sport nevelő, egészségmegőrző hatásának kiaknázása, a katonai feladatok ellátásához szükséges képességek kialakítása, a nemzeti érzelmekre alapozott társadalmi kohézió fejlesztése volt. Sorra megalakultak tornaegyletek, sportszervezetek, iskolán kívüli testnevelési és szabadidős mozgalmak. Szétvált a versenysport, az élsport, a szabadidős és tömegsport.¹⁹

A 20. század fordulójára kialakult a modern idők testkultúrája. A társadalmi, gazdasági fejlődés, az ipar fellendülése, és technika vívmányainak hatása kedvező lehetőségeket biztosítottak a sport további fejlődéséhez, népszerűsödéséhez. Megalakult a Nemzetközi Olimpiai Mozgalom, a Nemzetközi Olimpiai Bizottság, 1896-ban Athénban megrendezték az első újkori olimpiát.²⁰ Sportági nemzeti és nemzetközi szakszövetségek szerveződtek, lefektették a sportágak szabályait, a versenyek rendezésének alapelveit. Lebonyolították az első világ és kontinens viadalokat is. A négyévente megrendezésre kerülő olimpiai játékokra egyre nagyobb volt az érdeklődés. A tömegkommunikáció fejlődésével világszerte követni lehetett az eseményeket, ami felhívta az emberek figyelmét a sportra. Egyre több amatőr sportolónak lett célja az olimpiai játékokon való versenyzés. Ebben az időszakban jelenik meg a sport elüzletiesesedése is, ami a tőke és tőkebefektetések és megtérülések, reklám és vásárlói erő fenntartása mentén rátelepszik a sportra, de egyben fontos anyagi támogatóvá is válik.

A megváltozott életkörülmények hatására kialakuló mozgásszegény életmód kompenzálására az iskolai testnevelés fejlesztése szükségszerűvé vált. Korszerűsítették az iskolai testnevelés módszertanát, egységesítették a tornatanárképzést. Hazánkban 1925-ben a testnevelési tanerők képzésére felállították a Magyar Királyi Testnevelési Főiskolát, melynek jelmondata a „Szellemet, erkölcsöt, erőt egyesíts!” határozott célt

18 Uo. 275–276. o.

19 Uo. 279–280. o.

20 Uo. 281. o.

foglalmaz meg a testnevelők képzésében a mai napig. A Testnevelési Főiskolán a tanárképzés mellett edzőképzés, és sporttudományos kutatások is folytak, elsősorban a sportorvoslás területén.²¹

Az első világháború vesztes országaiban a rájuk kényszerített megszorításokat a sportolás fejlesztésével és támogatásával kompenzálták. Az ifjúság nevelésében teret hódítottak a félkatonai ifjúsági szervezetek, mint a cserkészlet és a levante mozgalom, melyek a katonai előképzés szinterei egészen kisiskolás kortól. Céljuk az volt, hogy olyan fizikai, erkölcsi és hazafias nevelést adjanak, ami az ifjúságot egy esetleges háborús szolgálatra is felkészíti és megedzi. Ezen belül hangsúlyos szerepük volt olyan sportoknak, mint például az akadályversenyek, stratégiai és küzdőjátékok.

A második világháborút követő időszakban a kétpólusúvá vált világban a sportot is felhasználták a politikai erők demonstrálására. A hidegháború politikai döntései sportolók ezreinek álmát és munkáját tette semmissé, amikor az olimpiai játékokon nem engedélyezték versenyzésüket. Ennek ellenére a sport egyik legnagyobb érdeme, hogy a béke közvetítőjévé, nagykövetévé vált. A világversenyeken küzdő különböző kultúrák, országok versenyzői a legjobb példamutatói az egymás elfogadásának, tiszteletének, a békés együttélésnek.

A 20. század a társadalom, gazdaság, tudomány és technika előrehaladásának köszönhetően a sporttörténet legdinamikusabban fejlődő korszaka lett. Regionális és szakmai szövetségek alakultak, melyek szervezik, irányítják a sporttevékenységeket, versenyeket rendeznek, érdek képviselőt hoznak létre. Ilyen például a CISM, a Nemzetközi Katonai Sporttanács, és a FISU a Nemzetközi Egyetemi Sportszövetség is.

A sporttudomány, a többi más tudományág eredményit is felhasználva óriási változásokon ment keresztül. Sporttudományos módszertani fórumok és egyesületek alakultak, melyek eredményeit jól hasznosítják a gyakorlatban. A világ rekordéhségének kielégítéséhez a sport-infrastruktúra, sporteszköz, sportruházat, az egészségügy és gyógyszeripar innovációja éppúgy szükségeltetik, mint az edzésmódszerek korszerűsítése, a kiválasztás pontosítása. Azonban sport nem csak élsportról szól. Szentgyörgyi Albert gondolataival élve: „A sport fogalma nem tévesztendő össze a pusztá testi ügyességgel, a rekord-hajhászással, a nyereségvadászással és a legutóbbiakkal együtt járó primadonnáskodásokkal. Ez utóbbiaknak, nemcsak hogy a sporthoz semmi közük, de a sportnak egyenesen ellenségei. A sport elsősorban szellemi fogalom. Egy sportcsapat a társadalomnak kicsinyített képe, a mérkőzés az életért való nemes küzdelem szimbóluma. A sport a játék alatt tanítja meg az embert rövid idő alatt a legfontosabb polgári erényekre: az összetartásra, az önfeláldozásra, az egyéni érdek teljes alárendelésére, a kitartásra, a tettekészségre, a gyors elhatározásra, az önálló megítélésre, az abszolút tisztességre, és mindenekelőtt a »fair play«, a nemes küzdelem szabályaira.”²²

Napjaink globalizált világában a sport az egyik leghasznosabb civil társadalmi tevékenység. Segíti a fenntartható fejlődést, népek, kultúrák közötti kommunikációt,

21 <https://tf.hu/bemutakozas-tortenet> (Letöltés ideje: 2019. 10. 13.)

22 <http://www.klinikaikozpont.u-szeged.hu/hu/szent-gyorgyi-emlekszoba/idezetek-szent-gyorgyitol.html> (Letöltés ideje: 2019. 10. 12.)

konfliktusok megoldását, a civilizációs betegségek megfékezését, az ifjúság testi-lelki nevelését. Funkció szerinti differenciálása során öt területet különböztetünk meg: az élsportot, a szabadidősportot, az iskolai vagy diák sportot, a fogyatékkal élők sportját és a sportturizmust. Az élsport lényege a lehető legjobb eredmények elérése, a tömegek szórakoztatása, a pénz áramoltatása. Szabadidősportoknak az egészség és a testi-lelki jóllét fenntartása érdekében végzett mozgásokat nevezzük. Jelentős nép-egészségügyi szerepe van az elsődleges prevencióban: az egészség megőrzésében, a mozgásszegény életmód, a helytelen táplálkozási szokások, élvezeti szerek használatának ellensúlyozásában. Az iskolai testnevelés és diáksport az intézményesített oktatás és nevelés része. A testnevelés és sport eszköze a testileg-lelkileg harmonikusan fejlődő, hadra fogható ifjúság honvédelmi nevelésének is. Fontos a szerepük az élethosszig tartó mozgás és sportolási igény kialakításában. A fogyatékkal élők számára a fizikum fejlesztése az önállóság feltételeinek megteremtését, a fizikai inaktivitásból származó további szövődmények elkerülését és az aktív pihenést segíti.²³ Lehetőséget teremt a közösségi életbe való bekapcsolódásra, a társas kapcsolatok kialakítására. Számukra is rendeznek speciális versenyeket, ahol ember feletti akaratról, kitartásról tesznek tanúbizonyságot, ami minden ép ember számára példaértékű lehet. A sportturizmus az egyik leggyorsabban fejlődő turisztikai ágazat. Egyre többen utaznak azzal a céllal, hogy a versenysportban vagy rekreációs sportban aktív vagy passzív módon részt vegyenek lakóhelyüktől távol.

A testkultúra, sport történetének rövid áttekintésében nyomon követtem a két terület, a haderő és sport kapcsolatát, összefonódását. A háborúskodások során az emberi erő, ügyesség és a harci technikák fej-fej mellett haladva készítették egymást újításokra, fejlődésre. Az új kihívások leküzdéséhez új eszközökre volt szükség, amihez viszont a megfelelő kondicionális és koordinációs képességeket ki kellett alakítani. Majd a megszerzett képességek és az újabb feladatok ismét a technikai fejlődéseket inspirálták. Mára a hadi technika olyan fejlettséget ért el, ami sokakban azt az illúziót kelti, hogy a katonáknak nincs szükségük kimagaslóan jó fizikumra. Valóban nincs minden mai katonának olyan fizikai erőre szüksége, mint az ókori csatákban viaskodó legionáriusoknak, de a mai kor feladatainak eredményes végrehajtása, az átlagtól magasabb szintű felkészültséget igényel. A jó fizikai állapot alapfeltétele a hadrafoghatóságnak, a szolgálat ellátásának. A rendszeres, megfelelő mennyiségű és intenzitású testedzésnek nem csak az egészség megtartásában, hanem a krónikus és akkut betegségek megelőzésében és a betegségek rehabilitációjában is fontos szerepet tölt be.²⁴

Nem utolsó sorban a sportolás által kialakult jó testfelépítés, fellépés védelmezzetteink számára megnyugtató, bizalmat ébresztő, míg ellenségeink számára fenyegető lehet.

23 Dr. Balogh László, Kiss Gábor, Orbán Kornélia, Vári Beáta, Dr. Bóka Ferenc, Meszlényi-Lenhardt Emese, Dr. Mikulán Rita:

Rekreáció III. II. Fogyatékkal élő és hátrányos helyzetű személyek sportja és rekreációja. http://www.jgypk.hu/tamop15e/tananyag_html/Rekreacio_III/ii2_a_fogyatkos_szemelyek_sportja_s_rekreacioja.html (Letöltés ideje: 2019. 10. 13.)

24 Perényi Szilvia, Petridis Leonidas: Bevezetés a sporttudományokba. Debrecen, Campus Kiadó, 2015. 14–15. o.

Az őskortól végig tekintve a versengések mozgásformáin, azok nagy része hasonló vagy azonos a harcok megvívásához szükséges mozgásokkal. A mai napig megtaláljuk ezt az örökséget például az újkori olimpiák programjában. A versenyzők olyan sportokban is összemérhetik tudásukat, amik a múltban megvívott harcokban alkalmazott technikák voltak. Ilyenek például a lovaglás, vívás, íjászat, lövészet, taekwondo, birkózás, cselgáncs, ökölvívás, öttusa.

Az olimpiai versenyszámokon kívül számos más olyan sportág is létezik, amelyek összefüggésbe hozhatók a harci tevékenységgel. A haditechnikai eszközöket átvették a civil életbe és onnan a sportba. Ilyenek például az ejtőernyőzés, tájékozódási futás. És vannak kimondottan katonai sportágak is, amelyek versenyein civil versenyzők nem indulnak. Ilyenek a sportágak haderőnemi változatai, mint például az öttusa haditengerészeti, légierő és szárazföldi csapatainak számára kidolgozott verziói.

A katonai szolgálatra való felkészülésnek fontos részét képezi a kiképzés. A megfelelő kondicionális állapot, a koordinációs képességek kialakítása, fejlesztése a katonai testnevelés kiképzés feladata. Ennek során a katonák testedzéssel, gyakorlással készülnek a harcra. Vannak olyan katonák, akik a kiképzés során megszerzett képességeiket versenyeken is kamatoztatják.

Katonasportolók

A haza védelmében, háborúk idején természetes, hogy a versenyző élsportolók is fegyvert ragadtak, így tagjai lettek a hadseregnek. Voltak olyan hivatásos katonák, akik szolgálatteljesítésük mellett lettek sportáguk kiválóságai.

A magyar sport könyvének legaranyosabb lapjain hivatásos katonák is szerepelnek.

2004-ben Kővágó Zoltán diszkoszvető olimpiai ezüstérmes lett Athénban.

1988-ban Szöulban Martinek János öttusázó olimpiai bajnok, Borkai Zsolt tornász, lólengésben olimpiai bajnok lett.

1972-ben Münchenben Bakó Pál öttusázó, Kajdi János ökölvívó, Rátkai János kajakozó, Kozma Mihály labdarúgó olimpiai ezüstérmes lett.

1968-ban Mexikóvárosban Varga János birkózó olimpiai bajnok lett.

1964-ben Tokióban Pézsa Tibor vívó olimpiai bajnokbronzérmes lett.

1960-ban Rómában 17 hivatásos katona volt az olimpikonok között. Kárpáti Rudolf, Kovács Pál olimpiai bajnok, Rózsavölgyi István futó, Faragó Lajos labdarúgó, Hevesi István vízilabdázó olimpiai bronzérmesek lettek.

1956-ban Melbourneben 15 hivatásos katonaszerepelt az olimpián. Kárpáti Rudolf, Kovács Pál vívók, Bolvári Antal és Hevesi István vízilabdázók olimpiai bajnokok, Sákovics József párbajtőröző ezüstérmes, Tóth Gyula birkózó, Tumppek György úszó bronzérmes lett.

1952-ben Helsinki-ben Kovács Pál vívó, Takács Károly sportlövő, Berczelly Tibor, Kárpáti Rudolf, Papp Tibor vívók, Bozsik József, Budai II. László, Czibor Zoltán, Grosics Gyula, Kocsis Sándor, Lóránt Gyula, Puskás Ferenc labdarúgók, Bolvári Antal vízilabdázó, Benedek Gábor és Szondy István öttusázók olimpiai bajnokok lettek.

1948-ban London-ban Takács Károly sportlövő, Berczelly Tibor, Kárpáti Rudolf, Kovács Pál, Papp Bertalan vívók olimpiai bajnokok lettek.²⁵

Ez a hosszú, de annál szebb felsorolás csak a második világháború utáni eredményeket tartalmazza. Szeretnék kiemelni egy sportolót közülük, aki az egyik legnagyobb példakép lehet számunkra. Takács Károly kétszeres olimpiai bajnok sportlövőnek egyszerű származása miatt sokat kellett küzdeni a tehetsége bizonyítására. Nem sokkal az után, hogy 1938-ban Európa bajnok lett, egy gránát súlyosan megsebesítette jobb kezét, de ő nem adta fel, megtanult bal kézzel lőni, és 5 alakos sportpisztoly versenyben kétszer is a dobogó legfelső fokára állhatott az olimpiai játékokon 1948-ban és 1952-ben. Kitartása, céltudatossága példa értékű mindenki számára.

Napjainkban is támogatja a honvédség a fiatal tehetséges sportolókat. Hazánkban is, mint a világ sok más országában is, régi hagyományok újra élesztésével létrejött a sportszázad. Az ötvenes években Magyarország legkiválóbb sportolóit tömörítette az akkori sportszázad. Olyan legendás sportolókat tudhatott soraiban, mint Puskás Ferenc az Aranycsapat kapitánya, a Nemzet sportolója, Grosics Gyula az Aranycsapat kapusa, a Nemzet sportolója, Iharos Sándor közép- és hosszútávfutó, világcsúcstartó atléta, akit 1955-ben a világ legjobb sportolójának választottak, Rózsavölgyi István olimpiai bronzérmes futó, Tumpek György tizenhatszoros világrekorder, olimpiai bronzérmes, Európa bajnok úszó. Ők mutatják a példát azoknak a kiváló fiatal atlétáknak, akik ma sportágukban kiemelkedő eredménnyel rendelkeznek, a katonai szolgálatot vállalva jelentkeztek a honvédség kötelékébe. Olyan kiválóságokat láthatunk a közöttük, mint Rédli András olimpiai bronzérmes, világ- és Európa-bajnok párbajtőrívó, Marosi Ádám olimpiai bronzérmes, világ- és Európa bajnok öttusázó, Kovács Sarolta világ- és Európa-bajnok öttusázó, Lőrincz Viktor Európa-bajnok, világbajnoki ezüst- és kétszeres világbajnoki bronzérmes birkózó, Péni István ifjúsági olimpiai bajnok, világ- és Európa-bajnoki ezüstérmes sportlövő. Ők méltó utódaik legendás elődeiknek.

A katonák tisztelettel példaképeikként, bajtársaikként tekintenek a sportszázad tagjaira, akik itthon és külföldön is öregbítik a Magyar Honvédség hírnevét. Segítségükkel a katonai pálya népszerűségének növelését, a civil kapcsolatok javítását szeretnék elérni. Pályájuk során összegyűjtött sportszakmai tapasztalataik, ismereteik átadásával a kiképzés területén nyújthatnak nagy segítséget a honvédségnek.

Versenyzőink civil és katonai világversenyeken is összemérik tudásukat más nemzetek sportolóival. A világversenyek közül a legjelentősebbek a Nemzetközi Katonai Sporttanács (CISM) által szervezett regionális és világbajnokságok, világtjátékok.

1948. február 18-án Nizzában alapították a Nemzetközi Katonai Sport Tanácsot, ami a világ egyik legnagyobb multidiszciplináris szervezete. A CISM évente több mint húsz katonai világbajnokságot és sporteseményt szervez különböző sportágakban 136 tagországa fegyveres erői számára. Egyike azon globális sportszervezeteknek, amelyekben a legtöbb tudományág képviselteti magát. A CISM zászlójjára „Friendship through sport!” „Barátság a sporton keresztül!” jelmondatot tűzte.

25 Győr Béla – Klész László: Katonaolimpikonok. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2012.

Filozófiájának legfőbb mondanivalója ebben áll: a katonák, akik korábban a csatátérben találtak, most barátsággal a sport területén találkoznak.²⁶

Magyarország olimpiai pontszámítás alapján legeredményesebb sportegyesülete a Budapesti Honvéd. A Honvédelmi Minisztérium támogatásával működő klub 70 éves fennállása alatt a katonasportolók mellett világhírű bajnokoknak is otthont adott edzésre, versenyzésre. Kiemelkednek közülük az úszók: Hargitay András, Verrasztó Zoltán, az öttusa világnagyságai: Török Ferenc, Fábíán László, Balogh Gábor, a kajakos Gyulai Zsolt és Csipes Ferenc, a vívó Nébald György és Nagy Tímea, a vízilabdázó Benedek Tibor, Kiss Gergely, Molnár Tamás, Vári Attila.²⁷

Sportoló katonák

Társadalmi elvárás az erőt sugárzó, egészséges katona képe.

A katonai szolgálatra való alkalmasságnak három összetevője van: egészségi, pszichológiai és fizikai. A három területen egyszerre teljesülő alkalmasság esetén nevezük katonai szolgálatra alkalmasnak a jelentkezőt. A személyi állomány alkalmasságát is időszakosan ellenőrizzük. A fizikai állapotot évente fel kell mérni. Az aktív katonaállomány kötelessége a jó fizikai állapot elérése és megtartása, ennek érdekében eleget kell tenni az egészséges életmód szabályainak, a megfelelő táplálkozás, mozgás, pihenés egyensúlyának megtartásával. A pillanatnyilag érvényben levő honvédelmi miniszteri rendelet²⁸ alapján egy állóképességi és két erő-állóképességi teszttel kell a katona fizikai felkészültségét megállapítani.

Ezt a kötelezettséget szem előtt tartva a katonák rendszeresen sportolnak. A katonai testnevelés kiképzés keretein belül szakmai irányítás mellett, vezetett foglalkozások során érik el a kondicionális képességek azon szintjét, ami szükséges a korszerű harc eredményes megvívásához, a szolgálattal járó megterhelés egészségkárosodás nélküli elviseléséhez. A foglalkozások keretein belül sajátítják el és fejlesztik azokat a koordinációs képességeket és technikákat, amelyek feladat végrehajtás eredményes, pontos végrehajtásához szükségesek. A katonák közül sokan szabadidejükben is sportolnak. Kihasználják a Magyar Honvédség sport-infrastrukturális lehetőségeit, a honvéd sportszervezetek által szervezett edzéseket, versenyeket. A Honvéd Sportegyesületek Országos Szövetsége (HOSOSZ) a honvéd sportegyesületeket összefogja, pályázat útján támogatja. Feladatának tekinti a honvédség személyi állománya szabadidősportjának biztosítása, ezzel az ország védelmi képességeit fokozása, a civil kapcsolatokat elmélyítése. A HOSOSZ részt vesz a honvédelmi ágazat, csak aktív katonák számára megrendezésre kerülő Magyar Honvédség sportbajnokságainak szervezésében. De fő profiljához az egyéb katonai és szabadidősport rendezvények lebonyolítása tartozik. Ilyen katonai jellegű rendezvények az 54-es Kihívás, a Szent László Menet, a Bocskai Portya, a MH Túlélőfutás (Military Survival Run) és a MH amatőr sportbajnokságok, melyek között sielés, kézitusa utcai futás

26 <https://www.milsport.one> (Letöltés ideje: 2018. 10. 04.)

27 Török Ferenc: Honvéd-varázs. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2009.

28 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról.

kispályás labdarúgás, tenisz, tájékozódási futás, tollaslabda, röplabda, úszás, lövészet, asztalitenisz és sakk szerepel. A HOSOSZ országos szintű szabadidős és rekreációs programokat is szervez, mint például a „Tekerj a sereggel!” kerékpártúra, Úszó Erőd a Balaton-átúszás keretein belül, természetjáró- és teljesítménytúrák. Rendezvényeiken katonák és igényjogosultak ezrei vesznek részt aktívan. De nem csak a versenyeken, rendezvényeken való részvétel a fontos, hanem az azokra való felkészülés, a célok kitűzése, mint motiváló tényező, a mozgásból fakadó aktív egészséges életmód.²⁹

Rövid múltra tekint vissza a 2017-ben megalakult Honvédelmi Sportszövetség (HS), ami hazánk védelmi képességének fenntartását és fejlesztését, a társadalom és honvédség kapcsolatának elmélyítését tűzte ki céljává a sport eszközeinek segítségével. A Honvédelmi Sportszövetség a 2016. CXXXII. törvényben meghatározott feladatát: „a honvédelmi nevelés programjaiban való közreműködés révén, tagságán keresztül biztosítja a honvédelem ügye iránt elkötelezett állampolgárok számára a honvédelmi sportok által a honvédelmi szempontból hasznosítható tudás megszerzését”³⁰ öt – lövészet sportágért, küzdősportokért, technikai sportokért és gépjárművezetésért, általános honvédelmi sportért felelős, valamint a kadét- és tartalékos – szakmai tagozatokon keresztül valósítja meg. A „*honvédelmi sportok*: azok a honvédelmi ismereteket, különösen a lőkészséget, a tájékozódási képességet, a fegyveres és fegyvertelen önvédelmet fejlesztő, továbbá speciális technikai tudást megalapozó mozgásformák és más tevékenységek, amelyeknek a rendszeres gyakorlása alkalmas a honvédelmi nevelés keretén belül olyan hasznosítható elméleti és gyakorlati ismeretek megszerzésére, amelyek az állampolgárokon keresztül elősegítik hazánk általános védelmi képességének fejlesztését.”³¹

Igyekeztem az egyetemes és sporttörténet, haderő és sport kapcsolatához kötődő momentumait felidézni, hogy megmutathassam, valóban milyen szoros kapcsolat van közöttük. Felidéztem legkiválóbb katonasportolóink eredményeit és a mindennapok sportoló katonáinak lehetőségeit, feladatait. Fontos, hogy a katonasportolók, és sportoló katonák teljesítményei széles körben ismertté váljanak, példaként álljanak katonatársaik előtt, ösztönözve őket a mozgásra, egészséges életmód kialakítására. A sportversenyeken való részvételükkel a katonák példát mutatnak a civil emberek számára, így a sport alkalmas eszköze a toborzásnak, a brandépítésnek és az ifjúság honvédelmi nevelésének is.

29 2019. évi sportnaptár. https://cc3fdcc6-e26f-41f7-bade-19ba8d1fa8ab.filesusr.com/ugd/0be359_be510f47a79349998361e98e4f8a5e82.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 13.)

30 2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről.

31 2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről I. fejezet 1.§ (1) a).

FELHASZNÁLT IRODALOM

2004. évi I. törvény a sportról

10/2015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról

2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről

2019. évi sportnaptár: https://cc3fdcc6-e26f-41f7-bade-19ba8d1fa8ab.filesusr.com/ugd/0be359_be510f47a79349998361e98e4f8a5e82.pdf

Diamond, Jared: Miért élvezet a szex? Az emberi szexualitás evolúciója. Budapest, Kulturtrade, 1997.

Hadtudományi lexikon A–L. Főszerkesztő: Szabó József. Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, 1995.

Győr Béla – Klész László: Katonaolimpikonok. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2012.

Dr. Mikulán Rita: Rekreáció III. II. Fogyatékkal élő és hátrányos helyzetű személyek sportja és rekreációja.

Perényi Szilvia Petridis Leonidas: Bevezetés a sporttudományokba. Debrecen, Campus Kiadó, 2015.

RECOMMENDATION No. R (92) 13 REV OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES ON THE REVISED EUROPEAN SPORTS CHARTER Article 2 Definition and Scope of the Charter

Rétsági Erzsébet, H. Ekler Judit, Nádori László, Woth Péter, Gáspár Mihály, Gáldi Gábor, Szegerné Dancs Henriette: Sportelméleti ismeretek.

Tóth Dominik: A harci kocsi szerepe az ókor csataterain. *Hadmérnök*, XII. évf. (2017), 1. különszám.

Török Ferenc: Honvéd-varázs. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2009.

Walter Umminger: A sport krónikája. Budapest, Officina Nova, 1990.

http://www.jgypk.hu/tamop15e/tananyag_html/Rekreacio_III/ii2_a_fogyatekos_szemelyek_sportja_s_rekreacioja.html

<http://www.klinikaikozpont.u-szeged.hu/hu/szent-gyorgyi-emlekszoba/idezetek-szent-gyorgyitol.html>

https://ng.hu/kultura/2009/09/22/a_romai_legiok_fegyverzete/

<https://tf.hu/bemutakozas-tortenet>

<https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/a-kozepkor-tortenete>

[-476-1492/a-lovagkor-kezdetei-huberiseg/lovagga-utes](https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/a-kozepkor-tortenete-476-1492/a-lovagkor-kezdetei-huberiseg/lovagga-utes)

<https://www.milSPORT.one>